

# До 515-річчя з дня заснування села Бишів на Київщині

УДК 93:98(477).41

Євген Букет (м. Київ)

## Бишів у добу середньовіччя і раннього нового часу

У статті на основі архівних матеріалів, історичної літератури досліджується розвиток містечка Бишева від його заснування в XI столітті до приєднання його до складу Російської імперії під час другого поділу Речі Посполитої 1793 року. Особливу увагу приділено власникам містечка, участі місцевих мешканців у козацьких повстаннях.

**Ключові слова:** Бишів, Бишівщина, Макарівський район, Київська область.

Бишів – колишнє містечко правобережної Київщини, волосний і районний центр, нині – село Макарівського району Київської області. Цього року виповнюється 515 років від першої письмової згадки про Бишів, а 2011 року громада відсвяткувала 430-ліття надання Бишеву магдебурзького права, провівши з цієї нагоди наукову конференцію «Магдебурзьке право на Київщині: історія та люди».

Виникнення першого поселення на території сучасного Бишева, згідно з археологічними розкопками, датується XI століттям – тоді будували Ірпінсько-Здвижівську оборонну систему Київської Русі [1, с. 28]. Але польський історик Едвард Руліковський стверджує, що Бишів – найдавніше приірпінське містечко, «осада грецька», в якій було аж три торговища і кілька церков [2, с. 515]. Тобто він існував ще в часи скіфів і мандрівок Геродота (490-425 рр. до н.е.). За однією з версій, його назва походить від старослов'янських «б'яше», «бехо» – він був [3, с. 12]. Давньоруське місто було знищено під час монгольської навали. Збереглася «Легенда про навалу татар на Бишів»:

*«Багато років тому грізно стояла під Бишевом татарська орда. А в Бишеві був мурований замок, і в ньому замкнувся люд, що збігся з цілої околиці. Орда взяла замок в облогу і стояла вже три дні і три ночі, штурмуючи замок. Але ті штурми були даремні.*

*А боронив бишівський замок якийсь сліпий козак чи лицар, якого люди з-поміж себе обрали за старшого. Після годинного відпочинку татари знову штурмували замок день і ніч. Потім три доби даремно проливали кров, але твердині завойувати не змогли.*

*Згодом татари відступили від замку. Але ще далеко не відійшли від Бишева, як якась негідна баба-чарівниця чи відьма проклята наздогнала в полі кіш і каже: «Вертайтесь, вертайтесь! Козак сліпий піддається, бо в замку живності не стає».*

*І справді, в замку закінчилися харчі, люди були у розпачі, втомившись від тривалої облоги. І вернулася орда, і взяла замок. Сліпого козака і старих людей убили, а білу челядь погнали в ясир. І надовго Бишів залишився пусткою, ані сліду не залишилось, саме попелище...» [4].*

Шляхетський литовський рід Полозів (родове гніздо якого розташоване на Пінському Поліссі), який був відомий у Київських землях завдяки військовим походам, вже з 1500 року володів Бишевом і навколишніми землями. Сенько Полозович з 1494 до 1509 року отримав у володіння також поселення Хабне, Ставки, Гладковичі, Гостомель, Бугайовку, Витачів, Остроглядівичі, Хойники і Брагинки [5, с. 591]. Син Сенька Семен, київський ключник, мав єдину доньку – Феню. Вона вийшла заміж спочатку за Дмитра Водиницького, а потім – за князя Дмитра Любецького. Любецькі мали сина Богуша, який помер молодим, і доньку Феню. Вона після шлюбу успадкувала Бишів та інші поселення, що були у власності родини. Її перший чоловік – Мельхіор Насиловський, а другий – Щенний Харлинський — хорунжий Київський [2, с. 515-516], якого польський король Стефан Баторій відправив до Київського воєводства для ревізії й зборів данини. Про сваволлю і зловживання цього «збирача» скаржився королю 1571 року Київський митрополит Іона (Протасевич) [6, с. 36].

Отже, Бишів перейшов у спадок польській родині Харлинських, родом з Харленза в Любельському воєводстві, яка до того мала багато володінь на Волині. 15 лютого 1581 року Стефан Баторій надав містечку Бишеву пана Харлинського, підкоморія київського, магдебурзьке право, яке підтвердив 1 червня 1616 року польський сейм [7, с. 301, 584]. 1581 року Бишів мав лише трьох «осідлих» мешканців, які сплатили по 15 грошів податку [8, с. 37]. 26 червня 1600 року згідно із заповітом померлого Яна Щенного Харлинського місто і замок Бишів з

двором Ставки під Житомиром серед інших володінь мав дістатися його синам Станіславу, Миколаю і Гжегожу, за умови виплати їхнім сестрам по 3000 злотих [9, с. 61-62]. Проте навіть 1607 року Бишевом і навколишніми землями володіла «за правом доживотним від мужа свого небіжчика» вдова Щенсного Харлинського Катаржина з князів Збараських Харлинська. Також вона до того часу, маючи право лише на медову дань з села Загалець, забирала з нього всі доходи. Про це скаржилися Станіслав Харлинський з дружиною Ганною [9, с. 107].

1607 року син Катаржини Єжи Харлинський збудував у Бишеві перший костюл [5, с. 571]. До 1617 року Харлинські звели в Бишеві ще й замок [5, с. 77]. 1621 року права на Бишів, Ставки, Соснів, Данники і половину сіл, до тих маєтків належних, виставив старший син Щенсного від першого шлюбу Миколай Харлинський [9, с. 609], а 1624 року бачимо намагання отримати Бишів у власність Станіслава Харлинського – другого сина Щенсного від першого шлюбу. Про це дізнаємося з запису, що до нової осади під містечком Бишевом утекли піддані з села Межирічка, що належало Києво-Печерській лаврі [9, с. 377]. Але фактичним власником містечка залишався Єжи Харлинський, одружений з Анною Микулинською. Як свідчить Едвард Руліковський, Єжи дуже багато зробив для Бишева, перетворивши його на справжнє місто [2, с. 516].

Про постійні шляхетські міжусобиці в Бишеві свідчать наступні факти. 1 червня 1585 року білоцерківські міщани позивалися до пана Харлинського, який тримав людей білоцерківських у бишівській тюрмі [10, с. 252]. 1 липня 1587 року на землі бишівські напав брусилівський пан Бутович і спустошив урочища [10, с. 340]. 1604 року бишівські міщани пограбували на «добровольному шляху з Бишева до села Гавриловки» неподалік містечка київського біскупа, забрали в нього одяг, різні речі та гроші [9, с. 469, 490, 491]. 30 липня того самого року до Катаржини Збараської позивався Миколай Макарович через те, що піддані і міщани бишівські та піддані загальцькі спустошили Запрудичі. Там були буди спалені, розвалені новозбудовані печі будні для смальцювання попелу, речі, коні, воли забрані і до Загалець спроваджені [9, 494-495].

1600 року Щенсний Харлинський клопотав про недопущення екекуції через збіглих до Бишева і Гостомеля підданих остроглядовських з Остроглядович, Фосник і Поселич Київського повіту [9, с. 56]. 1602 року до вдови Щенсного Харлинського позивалися Олександр Воронич і

Філон Стрибиль через збіглих до Бишева підданих сіл Троянівці та Пилипівці [9, с. 73]. 1607 року до власників Бишева позивався Миколай на Губкові Семашко через підданих з міста Тучина Брацлавського повіту, що втекли до Бишева [9, с. 107]. Семашко навіть у 1609 році позивався до Юрія Щенсновича Харлинського і його матері про повернення тучинських підданих [9, с. 146]. 26 серпня 1609 року власники Бишева позивалися до Миколая Макаровича Івашеньцевича через наслання на їхні землі людей з маєтності Макарова, званої Ясеновщина [9, с. 164]. 1613 року до Єжи Харлинського позивалися Андрій і Олізар Сингури, через підданих з Ноздриша, які втекли в Бишів [9, с. 204]. 16 серпня 1613 року Станіслав Харлинський отримав виплату від Катаржини Збараської і Єжи Харлинського за підданих з містечка Хабного, які втекли до Бишева й села Пашківки [9, с. 193]. 7 травня 1618 року подружжя Миколай і Гелена з Суринів Стецькі отримали баніцію за недопущення екекуції в Бишеві від Катаржини зі Збараських і Юрія Харлинського [9, с. 227]. Того самого року Миколай Харлинський позивався до Єжи Харлинського через підданих з села Стреличі, які втекли до Бишева [9, с. 282].

Але бишівські землі не були такими привабливими, як може здаватися. Міграція мала і зворотний напрямок. 1618 року Єжи Харлинський намагався повернути бишівських підданих, які втекли до задніпровського городища Бикова, що належало князеві Янушу Острозькому [9, с. 219]. Того самого року бишівські піддані втекли до села Піщана, яке належало Олександру Олексичу [9, с. 281]. 21 травня 1618 року власник Карашина Ян Фронцкевич Радзімінський сплатив Харлинським за підданих з Бишева і Пашківки, які втекли до Карашина [9, с. 249].

Потім Бишів перейшов у спадок єдиному синові Єжи Харлинського Самуелю. Він після закінчення Краківської академії вирішив подорожувати і помер в дорозі в другій половині серпня 1644 року [2, с. 516]. В спадок дружині Анні Тишівській він залишив містечко Бишів і села Лісне, Пашківку, Соснівку, Ольшку, Козичанку, Грузьку, Ястребну, Юрівку, Великі і Малі Ставки, а також села Юрієвських і Самуйловських [10, с. 284].

Але, незважаючи на заповіт, Бишевом заволоділа мати Самуеля Анна зі своїм другим чоловіком Лукашем Вітовським. Права на Бишів заявляли й інші особи. Так, 30 вересня 1644 року пан Адам Гумовський позивався до Анни Лукашевої Вітовської через недотримання трирічних зобов'язань щодо містечка Бишева і сіл Пашківки і Красиловки з усіма належностями [10, с. 390].

2 січня 1645 року пан Самуель Грибовський на-слав своїх підданих на містечко Бишів і села, до нього належні: Пашківку, Грузьку, Козичанку, Лишню, Ястребну і Соснівку [10, с. 361]. Також зберігся запис від 9 травня 1645 року про передачу права власності на якийсь хутір під Бишевом від пані Андрієвої Хойницької своєму сину Іванові Хойницькому [10, с. 363].

Анна Вітовська швидко продала Бишів за 40 тисяч злотих тітці померлого Самуеля Харлинського (доньці Щенного Харлинського від другого шлюбу) Катаржині Осінській, яка після Великого козацького повстання 1648 року втекла на Волинь [2, с. 516].

Бишів і навколишні землі вже 1649 року зайняли козаки під проводом Юрія Голуба, які знищили кілька осіб місцевої шляхти. У Козацькій державі містечко стало центром однойменної сотні Білоцерківського полку, до якої було вписано в «Реєстрі Війська Запорозького 1649 року» 69 осіб козацького стану, а саме: Прима Юсько (сотник), Любчич Грицько, Тотука Гаврило, Ярмоленко Яцько, Карпенко Михайло, Рожко Мартин, Гордієнко Прокіп, Грущенко Васько, Ляновичко Іван, Саливон Васько, Сахненко Проць, Кіндратенко Костюк, Петренко Яким, Кривченко Грицько, Дріж Лук'ян, Даниленко Олексій, Красько Гнат, Малиненко Лесько, Раченко Данило, Плітниченко Іван, Шамченко Михно, Миколаєнко Васько, Гуньченко Юрко, Шнипенко Іван, Густименко Васько, Товстий Іван, Трохименко ?, Павленко Антін, Радивоненко Максим, Малишенко Конон, Руденко Онисько, Мартиненко Грицько, Ярмач Федір, Зиньченко Васько, Гавриленко Тиміш, Зайченко Андрусь, Каличенко Микула, Ференц Хома, Кугут Луцько, Товстиченко Кіндрат, Лищенко Дмитро, Сергієнко Сидір, Лященко Панас, Гладкий Гаврило, Мажчич Яким, Дудченко Роман, Шинкаренко Лесько, Скалозубенко Сахно, Капельниченко Іванець, Сніженко Юсько, Чорниш Стецько, Кослівський Яцько, Олійниченко Андрусь, Шкарпетченко Стецько, Тищенко Давид, Тищенко Юсько, Мельниченко Іван, Старокопненко Герасим, Дурненко Роман, Савченко Левко, Будохівський Филон, Омельченко Луцик, Омельченко Семен, Стельмашенко Іван, Левченко Наум, Чличенко Грицько, Малашенко Андрій, Туренко Іван, Супруненко Карпо [1, с. 61]. 1651 року, під час походу гетьмана польського коронного Миколи Потоцького до Білої Церкви, Бишів повністю знищили, але незабаром відбудували. Серед мешканців Бишева зберігся переказ, що, перебуваючи в Бишеві та набираючи добровольців до свого війська, Богдан Хмельницький дав його мешканцям

500 злотих на відбудову церкви Покрови [1, с. 163]. Згідно з присяжними книгами Білоцерківського полку, в січні 1654 року «Город Бышев на реке на Лупе; около посаду стоячей острог, по острогу 2 башни проезжих, да к тому ж острогу приделан другой город стоячим же острогом, по нем башня проезжая с воротаы. Наряду, и зеля, и свинцу нет. В городе ж соборная ц(е)рков Пр(е)ч(и)стые Б(огоро)д(и)ць Покрова» [23, с. 121]. Тоді в Бишеві мешкало 6 шляхтичів, 38 міщан, 21 козак. Шляхта: Семен Ясинський, Лев Бутурецький, Іван Хвальницький, Матвій Мостецький, Яків Янушенський, Лук'ян Матвіїв. Козаки: отаман Вакула Костирка, осавул Лука Лобуцький, Костюк Кіндратів, Микита Козяченко, Лука Кагутенко, Грицько Чорновус, Роман Дідовщин, Пронь Осадченко, Ігнат Михайлів, Іван Товстий, Федько Устинів, Левко Волоський, Ян Григорів, Ян Ярмолин, Петро Завирайло, Іван Мохонченко, Осько Сніжин, Олешко Данилів, Митько Семенів, Сидір Чорний, Федько Жудренко. Міщани: Симон Яковів, Андрій Колісник, Лука Озерниченко, Єрмак Носач, Ілля Кушнір, Тиміш Крутлик, Ян Остапів, Демко Дергач, Агафон Щупенко, Федько Єрмаків, Тиміш Яковів, Дем'ян Челесченко, Андрій Клементів, Панько Колесник, Симон Колесник, Климко Антонів, Курсай Москаленко, Іван Озерниченко, Ян Чюрненко, Мишко Жук, Ярема Клементів, Микита Завирайло, Мина Бреганець, Богдан Краштапенко, Агафон Карета, Карпо Іванів, Васько Павлів, Іван Нелай, Томілко Друбинко, Мишко Різник, Івашко Бондаренко, Андрій Григорів, Сенько Пазуха, Андрій Андріїв, Мишко Болдаїв, Лука Ільїн, Марко Яковів, Нестор Завирайлів [23, с. 121-122]. Наприкінці вересня 1654 року російський цар Олексій Михайлович подарував Бишів «с селы и со всякими доходы, и со всеми угоды, к тому всему належачими» Данилові Виговському – молодшому братові військового писаря Івана Виговського [11, с. 42]. Наприкінці літа 1659 року московські війська на чолі з князем Юрієм Борятинським та Іваном Чаадаєвим захопили і спалили Гоголів, Трипілля, Воронків, Стайки, Макарів, Бишів, Бородянку, Горностайпіль, які підтримали Івана Виговського, а мешканців їхніх вирізали [13, с. 311]. Після загибелі Данила Виговського 1659 року Бишів перейшов у спадок його дружині Олені Хмельвнї – дочці гетьмана Богдана Хмельницького, а після її другого шлюбу з Павлом Тетерею – до нього. Козацька влада протрималася в Бишеві й околицях до 1663 року. 1660-го наказним сотником бишівським був Костюк Кондратенко, а 1663-го – Андрій Солошич [24, с. 37]. Цього року зі згоди геть-

мана Павла Тетері Бишів зайняла польська залога, а козацька сотня перестала існувати [11, с. 42]. В 1663-1664 рр. спустошений Бишів захопив козацький полковник Дацко Васильович (Децик) [1, с. 164]. 17 грудня 1665 року підполковник російських військ Василь Якшин із рейтарами «ізгоном взяли велике місто Бишів», «язиків» упіймали, проте були розбиті козаками, поляками й татарами на шляху до Києва [22, с. 20].

Наприкінці 1665 року польська влада в містечку й околицях була остаточно відновлена. Бишів опинився у володіннях Дерптського стольника Щенсного Тишкевича. Тишкевичі вважали, що мають права на цю маєтність, оскільки одна з дочок Щенсного Харлинського була заміжня за Абрахамом Тишкевичем [2, с. 516]. Документ, датований кінцем 1664 року, з реєстром володінь свого батька, Щенсного Тишкевича, надав до Овруцького гродського суду 28 вересня 1688 року Кароль Тишкевич. У ньому, зокрема, значиться Королівка, землі Варевницькі, Христинівка, Подольня за річкою Норинню, Ступища, а також окремим списком: «Місто Бишів, села до Бишева: Пашківка, Грузька, Ястребна – тих сіл не поступатися нікому; Юрівка, Козичанка – і тих не поступатися; Соснівка, Ольшка. Села до Бишева належні: Лишня, Добковщина – в заставі у пана Проскури; Ставки Великі, Юрівка, Ставечки, Самойлівка» [12, с. 51]. За твердженням Едварда Рупліковського, в добу Хмельниччини в Київському повіті тільки Бишів і навколишні села затримали свою людність. Макарів і Мотижин були повністю спустошені [11, с. 42-43]. У січні 1668 року гетьман Правобережної України Петро Дорошенко видав універсал на володіння Бишевом, наказавши не допускати туди поляків. Ось як про це повідомляв білоцерківський комендант Ян Старковський, який послав шляхтича Яна Здебського до Бишева на посаду старости: «Дорошенко ж де шле козаків п'ять знамен у Бишево, а також у Васильково, для того, щоб від Києва до Білої Церкви дороги зайняти...» Бишівським сотником у той час був Отливаний [13, с. 29-30].

1670 року під Бишевом козаки польського полковника Пива полонили колишнього макарівського сотника Саву Туптала – батька Святителя Дмитрія Ростовського [14, с. 328], а самого ієродиякона Дмитрія, який був тоді разом з батьком, відпустили [15, с. 15-16].

У третій чверті XVIII століття про майнові права на Бишів заявили інші спадкоємці – старша лінія дому Харлинських, яка йшла від сина Щенсного Харлинського Станіслава. Станіслав мав сина Щенсного, а той – Домініка Констанція. До-

мінік Харлинський мав сина Яна Францишка, якому Катаржина Осінська заповіла Бишів, але на середину 1660-х років він був ще малим, що дозволило Тишкевичам після смерті Осінської захопити спустошене війнами містечко.

13 січня 1681 року на Бишів, який перебував у власності Кароля Тишкевича, напали нащадки покійного Домініка Харлинського Іван Станіслав Бжезький та його дружина Маріанна з Любовецьких (у першому шлюбі дружина покійного Домініка Харлинського) з трьома десятками димерських козаків. Коли Тишкевич поїхав до іншої своєї маєтності Христинівки, вони пограбували замок, взяли в полон сім'ю шляхтянки Катерини Шумської та інших підданих, що перебували в замку [16, с. 3-5]. У січні 1683 року під час люстрації Київського воєводства в місті Бишеві пана Бжезького було 34 будинки [17, с. 496].

1 лютого 1685 року Кароль Тишкевич з жінкою Теофілою Гаспарського Тишкевичевою та озброєним загоном козаків і інших людей на чолі з Савицьким у кількості 40 осіб вдерся до Бишева. Захопивши містечко, Тишкевич пограбував і розділив між своїми людьми майно власників, а керуючому маєтком Андрієві Любовицькому завдав тяжких побоїв [16, с. 99-102].

Харлинські повернулися до Бишева на Різдво 1689 року, коли Тишкевичів у замку не було. Вони мали пернач (символ влади) від полковника Семена Палія на право володіння містечком. Мешканці Бишева, отримавши звістку про свободу, обіцяні новими власниками, самі відчинили ворота замку. Майно і худобу Тишкевичів забрали козаки. Теофіла Тишкевич, яка повернулася до Бишева з Христинівки, ледь урятувала власне життя і втекла до Королівки. А Кароль Тишкевич, що повертався зі Львова, був оточений бишівською громадою в числі 200 людей на чолі з козаком Діжею на садибі у сотника полку палієвського Зелінського, коли останній розповідав йому (уже не власникові, а гостеві), що трапилося за цей час у Бишеві. Громада вимагала стратити Тишкевича, проте Зелінський, ризикуючи власним життям, відправив його під вартою геть із Бишева, передавши майно, привезене Тишкевичем, громаді [16, с. 185-195]. Але вже дуже скоро Тишкевичі знову повернулися до Бишева і владарювали там ще кілька років.

У лютому 1694 р. розпочався наступ польських військ на чолі з регіментарем Вільгою, які стояли в Бишеві, на фастівського полковника Семена Палія. Цей наступ успіху не мав.

25 травня 1694 року Кароль Тишкевич помер. Дізнавшись про це, Ян Францишек Харлинський

спільно з Вацлавом Осінським найняв близько 50 козаків на чолі з сотником Семена Палія Федором Сліпим і напав на Бишів. Вони не дозволили Теофілі Тишкевич поховати в Бишеві чоловіка, вигнали її з містечка та знищили майнові документи Тишкевичів [16, с. 292-295, 317-318]. Незабаром Бишів був приєднаний до Білоцерківського козацького полку і перебував у його складі майже два десятиліття. У серпні 1710 року, вже після смерті Палія, під командуванням полковника лівобережного козацтва Антонія Танського перебували Фастів, Біла Церква, Бердичів, Бишів, Котельня і Паволоч [16, с. 736]. 1711-го Бишів три тижні тримав в облозі гетьман Пилип Орлик. Нарешті він здобув містечко і знищив чимало місцевої шляхти, яка сховалася в костьолі. Від костьолу не лишилося й сліду [2, с. 516-517]. Бишів був переданий полякам наприкінці 1714 року. Опустіле після відходу козаків на Лівобережжя в 1712-1713 роках містечко знову опинилося у власності Яна Францишка Харлинського [16, с. 778].

1721 року в Бишеві було засновано єврейський кагал. Іцко Осерович прийняв добровільне підданство міське в Бишеві у пана Юзефа Харлинського [2, с. 517].

1729 року до Бишева знову повернулися домініканці. Таке розпорядження підписав ксьондз-провінціал Мар'ян Пруський, який освятив місце майбутнього костьолу і звелів огородити його. Новоприбулі домініканці мусили якийсь час перебувати в одному із замкових будинків. Того самого року Францішек Харлинський на місці старого костьолу, де знаходився родовий склеп Харлинських, з розібраного пустого будинку на замку звів невеличку каплицю. Туди ж перенесли чудотворний образ Богородиці, який перехували в церковній дзвіниці. Ця ікона стала центральною у новоспорудженому вітарі [2, с. 517].

Метрична книга костьолу, що зберігається в Державному архіві Житомирської області, починається записами від 1731 року [18].

Нову будівлю костьолу було споруджено 1739 року старанням вікарного ксьондза Мусялкевича. Кляштор домініканців відродився значно пізніше – 1787 року за ксьондза Анжельма П'янтковського. З 1782 року при костьолі також існувала школа, але без жодного додаткового утримання. 20 листопада 1751 року київський біскуп Ігнатій Солтик відвідав Бишів, зокрема, костьол Божої Матері Руженцової, який, за його описом «був з дерева соснового в кістяній оправі» [2, с. 517].

1768 року Бишів став одним із осередків повстання надвірних козаків – Коліївщини. Надвечір 27 червня 1768 року, отаман повстанців Іван Бон-

даренко з ватагою прибув із Лишні до Бишева. В містечку селяни ховали шляхту. Так, робочі м. Бишева Федір Веремієнко, Миколай Манченко і Мусій Носенко перехувували шляхтича Габрієля Сафяновича, сказавши йому: «Хіба самі загинемо, а тебе згубити зі світу не допустимо» [20, с. 211]. Тутешні надвірні козаки «на варту прийшли самі і в знак покірності зброю принесли» [19, с. 2 зв. – 3].

У Бишеві Бондаренко вбив свого давнього ворога осавула Харлинського Яна Якименка. Про їхню сутичку, яка стала сюжетом народної пісні, розповідав член ОУН, в'язень ГУЛАГу Володимир Кіндратович Покотило: «У Якименка був теж озброєний загін, як і у Бондаренка. Вони зішлись в герці в лісі Обідному. Там Якименка було розбито» [21, с. 37]. Дослідник Е. Рулікоський називає Якименка Янком і розповідає, що після його знищення гайдамаки розібрали майно панського двору і костьолу Божої Матері Руженцової, взяли два десятки панських коней та пішли в Грузьку – рідне село Івана Бондаренка, яке майже на весь наступний місяць стало центром діяльності його загону. Іван Бондаренко розповів на допиті в Чорнобилі 4 серпня 1768 року про перебування в Бишеві так: «Ксьондза Лаїка домінікана, послушника бишівського, хлопи знайшли, а козакові Тарашкові вбити наказали. Того Лаїка... вивели з міста Сніжченко Василь і піп тамтешній Ігнат. Інстиговали надто комічно, щоб був забитий... Костьол бишівський братів домініканців пограбували. З ними були Сніжченко, Балубан та інші... Що було – забрали, решту потовкли і порубали». До повстанців приєдналися дев'ять надвірних козаків з Бишева та сім з Пашківки [19, с. 3].

Після захоплення поляками Івана Бондаренка почалися розправи над учасниками повстання. Довідавшись, що в бишівському замку повстанці склали панське майно, частина гусар власника Чорнобиля Яна-Миколая Ходкевича навідалася до Бишева. Мешканців містечка Василя Нечая, Василя Вовченка, Грицька Ступаченка спалили живцем. Максимові Костюченку спалили руки й пустили живого на пострах іншим [20, с. 230].

1774 року «для поліпшення побуту мешканців» Антоній Харлинський, дідич Бишівський, запровадив у містечку ярмарки, але без дозволу на те верховної влади. Це нововведення зашкодило торгівлі в сусідній Ясногородці. Тож власник Бишева з цього приводу ще довго судився із власниками Ясногородки князями Шуйськими [2, с. 517]. 1793 року Бишів увійшов до складу Російської імперії, не змінивши при цьому власників.

## Джерела та література

1. Нариси з історії Макарівського району: До 15-ї річниці незалежності України / Н.В. Ащенко, Є.В. Букет, Д.С. Нетреба та ін.; Упоряд. Є. Букет. – К.: Логос, 2006. – 416 с.
2. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – 1880. – Т. 1. – 960 s.
3. Букет Є.В. Колонщина / Історія українського села. – Вінниця: ПП «Видавництво «Теза», 2008. – 132 с.
4. Rulikowski E. Zapiski etnograficzne z Ukrainy // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. – Т. 3 [III]. – Kraków, 1879. – S. 80.
5. Źródła dziejowe / Opisane przez Aleksandra Jabłonowskiego. – Т. 22. – Warszawa, 1897. – 736 s.
6. Описаніє документоув западнорусскихъ уніатскихъ митрополитовъ. – Т. 1 (1470-1700). – СПб, 1897. – VIII, 502 с., IV л. ил.
7. Руська (Волинська) метрика / Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569-1673. – К., 2002. – 984 с.
8. Źródła dziejowe / Opisane przez Aleksandra Jabłonowskiego. – Т. 20. – Warszawa, 1894. – 187 s.
9. Źródła dziejowe / Opisane przez Aleksandra Jabłonowskiego. – Т. 21. – Warszawa, 1894. – 654 s.
10. ІР НБУВ. – Ф. 1. – №4104. – 420 с.
11. Букет Є.В. та ін. Наше прізвище Букет. – К.: СВД «Пугач О.В.», 2010. – 160 с.
12. АЮЗР. – К., 1876. – Ч. 6. – Т. 1. Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI-XVIII ст. (1498-1795 гг.) / Под ред. К. Е. Козловского. – 775 с.
13. Акты ЮЗР. – Т.7: 1668-1669. – СПб.: Тип. Э. Праца, 1872. – 398 с.
14. Акты ЮЗР. – Т.11: 1672-1674. – СПб.: Тип. М. Эттингера, 1879. – 819 с.
15. Шляпкин И.А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651-1709). – СПб.: Тип. А. Траншель, 1891. – 581 с.
16. АЮЗР. – К., 1868. – Ч. 3. – Т. 2. Акты о казаках (1679-1716 гг.) / Под ред. В. Б. Антоновича. – 1052 с.
17. АЮЗР. – К., 1886. – Ч. 7. – Т. 1. Акты о заселении Юго-Западной России (1386-1700 гг.) / Под ред. В. Б. Антоновича. – 744 с.
18. Державний архів Житомирської області, ф. 178, оп. 51, спр. 93.
19. Центральний державний історичний архів України м. Київ, ф. КМФ-17, оп. 1, спр. 54; фотокопія справи ЦГИА СПб, ф. 823, оп. 2, спр. 1971.
20. Державний архів Черкаської області, ф. Р-5624, оп. 1, спр. 212.
21. Букет Є.В. Іван Бондаренко – останній полковник Коліївщини. // Макарівські історико-краєзнавчі читання: збірник текстів виступів на історико-краєзнавчій конференції (сміт Макарів Київської області 25 листопада 2011) – Київ: Видавець О. В. Пугач, 2012. – С. 31-47.
22. Нариси з історії Ясногородки / Є. В. Букет, В. М. Кулаковський, Л. А. Міщенко та ін.; Упоряд. Є. В. Букет. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2010. – 304 с.
23. Присяжні книги 1654 р. Білоцерківський та Ніжинський полки / Упорядн.: о. Ю. Мицик, М. Кравець; Ред. кол. П. С. Сохань (голова), В. А. Брехуненко (відп. секр.), О. О. Маврін, Г. К. Швидько. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Ніжинська міська рада. – К., 2003. – 349 с.
24. Кривошея В. Українська козацька старшина. Ч. 1. Реєстр урядників гетьманської адміністрації. – Вид. 2-ге, доповнене, уточнене і виправлене. – К.: Стило, 2005. – 259 с.

*Евгеній Букет*

### Бышев в эпоху средневековья и раннего нового времени

*В статье на основе архивных материалов, исторической литературы исследуется развитие городка Бышева от его основания в XI веке до присоединения в состав Российской империи во время второго раздела Речи Посполитой (1793). Особое внимание уделено владельцам городка, участию местных жителей в казацких восстаниях.*

**Ключевые слова:** Бышев, Бышевицина, Макаровский район, Киевская область.

*Eugene Bouquet*

### Byshiv in medieval and early modern times

*On the basis of archival materials and historical literature examines the development of the town Byshiv from its foundation in the eleventh century to the accession of the Russian Empire during the Second Partition of Poland in 1793. Particular attention is paid to the owners of the town, the participation of local residents in the Cossack uprisings.*

**Key words:** Byshiv, Byshivschna, Makarov district, Kiev region.